

PĒTĪJUMA ATSKAITE

Aizgādības tiesību pārtraukšanas iemeslu un to ietekmējošo faktoru analīze

Statistikas, sociālo gadījumu lietu, speciālistu interviju un dzīvesstāstu analīze

Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departaments
Rīga, 2026

Tiesiskais ietvars: kompetenču nodalījums un termiņi

Civillikuma 199., 200. un 203. pants; Bāriņtiesu likuma 22.–24. pants; Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. pants

Bāriņtiesa pārtrauc aizgādības tiesības, ja

- bērna veselība, dzīvība vai attīstība ir apdraudēta vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ;
- vecāks nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību vai ļaunprātīgi izmanto vecāka tiesības;
- konstatēta vardarbība pret bērnu vai pastāv pamatotas aizdomas par vardarbību;
- pastāv faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam aprūpēt bērnu.

Termiņi

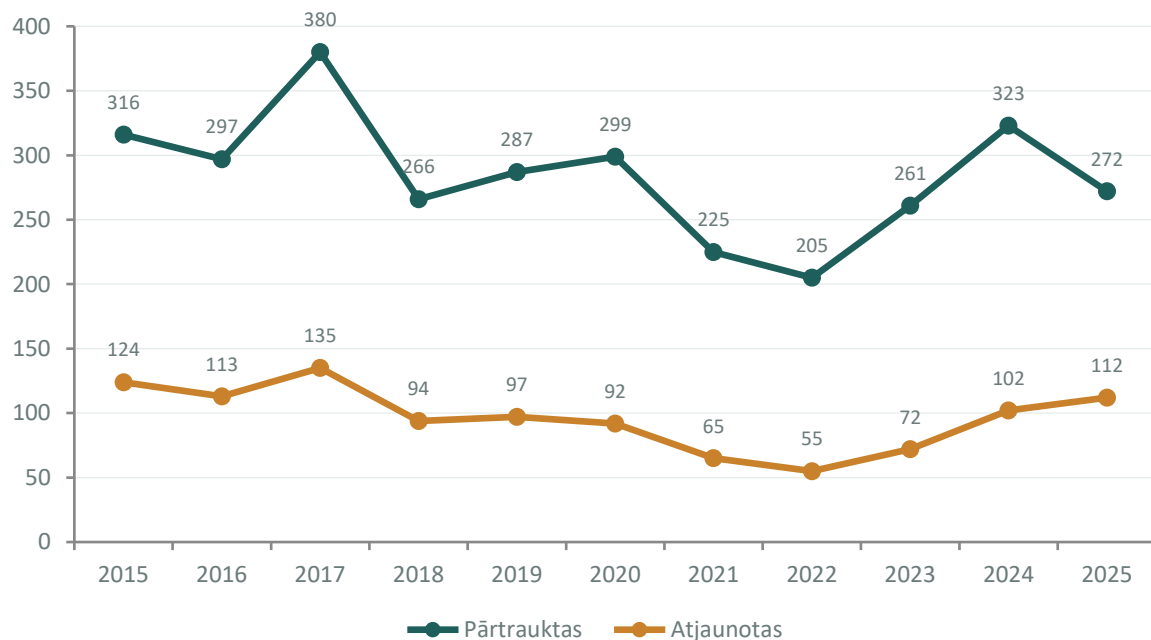
- Tūlītēja apdraudējuma gadījumā bāriņtiesa pieņem vienpersonisku lēmumu.
- Ne vēlāk kā 15 dienu laikā lieta jāizskata koleģiāli.
- Ja gada laikā aizgādības tiesības nav iespējams atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā par tiesību atņemšanu; bērna interesēs prasību var celt arī agrāk.
- Praksē lietas tiek vērtētas biežāk nekā formālajos termiņos.

Kompetenču nodalījums

Bāriņtiesa aizgādības tiesības pārtrauc un atjauno, pieņemot administratīvu lēmumu un organizējot bērna turpmāko aizsardzību. Tiesa aizgādības tiesības atņem civilprocesa kārtībā un pēc atņemšanas var tās atjaunot. Šāds sadalījums nodrošina gan efektīvu bērna aizsardzību steidzamās situācijās, gan tiesas kontroli pār būtiskākajiem vecāku tiesību ierobežojumiem.

Aizgādības tiesību pārtraukšanas un atjaunošanas dinamika, 2015–2025

Vecāku skaits, kuriem pārtrauktas un atjaunotas aizgādības tiesības

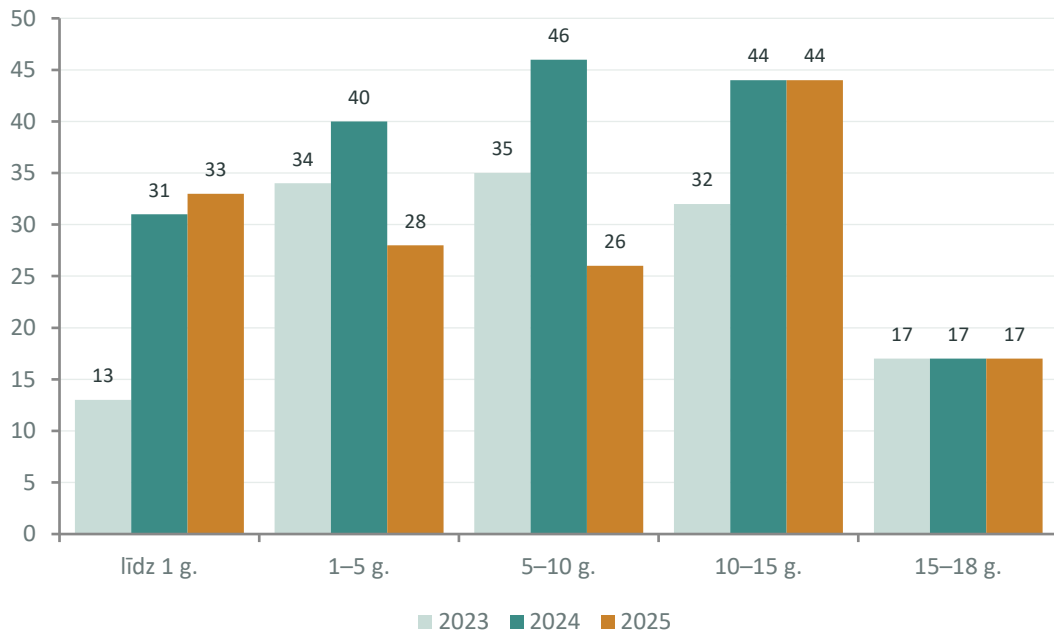

Galvenās tendences

- Dinamika nav vienmērīga, bet viļņveidīga: 2017. gadā pārtraukšanas gadījumu bija vairāk (380) nekā 2024. gadā (323).
- Pēc pieauguma 2023. un 2024. gadā 2025. gadā vērojams samazinājums – 272 vecāki.
- Atjaunošanas gadījumu skaits turpina pieaugt (112), norādot uz pozitīvām ģimeņu rehabilitācijas tendencēm.
- **2025. gadā samazinājies bērnu šķiršanas gadījumu skaits un pieaudzis ģimeņu skaits, kurās izdevies atjaunot aizgādības tiesības.**

No ģimenes šķirto bērnu vecums, 2023–2025

Divas visievainojamākās grupas – bērni līdz viena gada vecumam un pusaudži 10–15 gadu vecumā

Zīdaiņi un mazi bērni

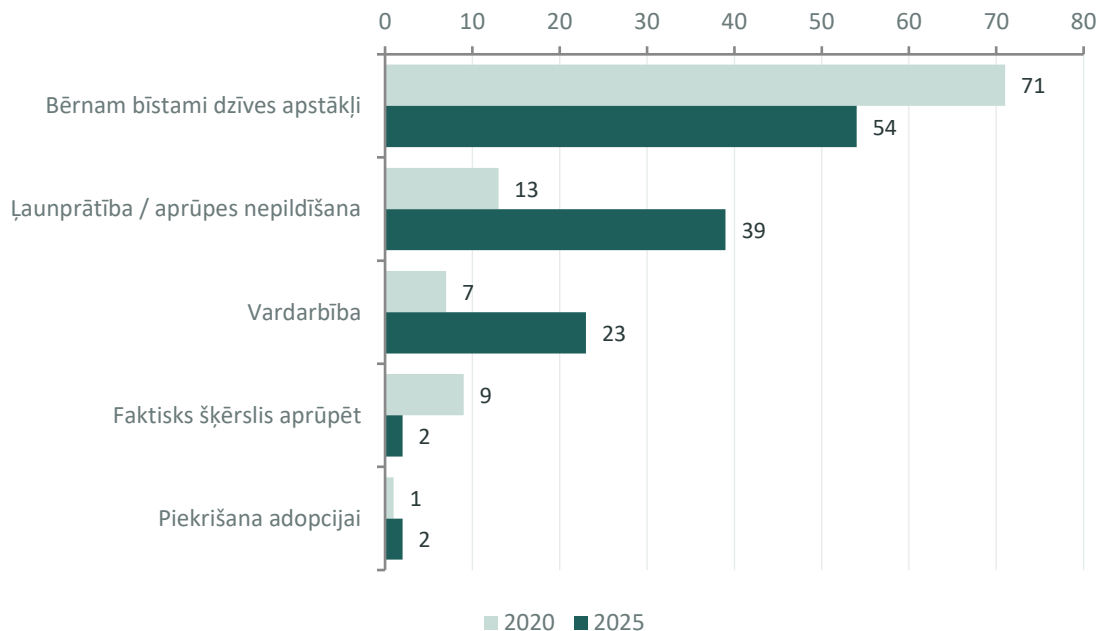
Apdraudējumu pastiprina pilnīga atkarība no pieaugušā aprūpes un nespēja sevi pasargāt. Drošas piesaistes veidošanās laiks ir ļoti īss, tādēļ katrs mēnesis pagaidu statusā ir būtiska bērna attīstības daļa.

Pusaudži 10–15 gadu vecumā

Aktualizējas ilgstoši neatrisināti attiecību konflikti, skolas neapmeklēšana, vielu lietošana, agresija un robežu neievērošana. Pusaudži arvien biežāk paši vēršas pēc palīdzības, taču daļā gadījumu sistēmas iespējas izmanto apzināti.

Bērna šķiršanas no ģimenes iemesli, 2020 un 2025

Bīstami dzīves apstākļi saglabājas kā dominējošais iemesls; strauji pieaudzis vardarbības un aprūpes pienākumu nepildīšanas īpatsvars

3 ×

vairāk vardarbības gadījumu nekā 2020. gadā (7 → 23) – augstākais rādītājs analizētajā periodā

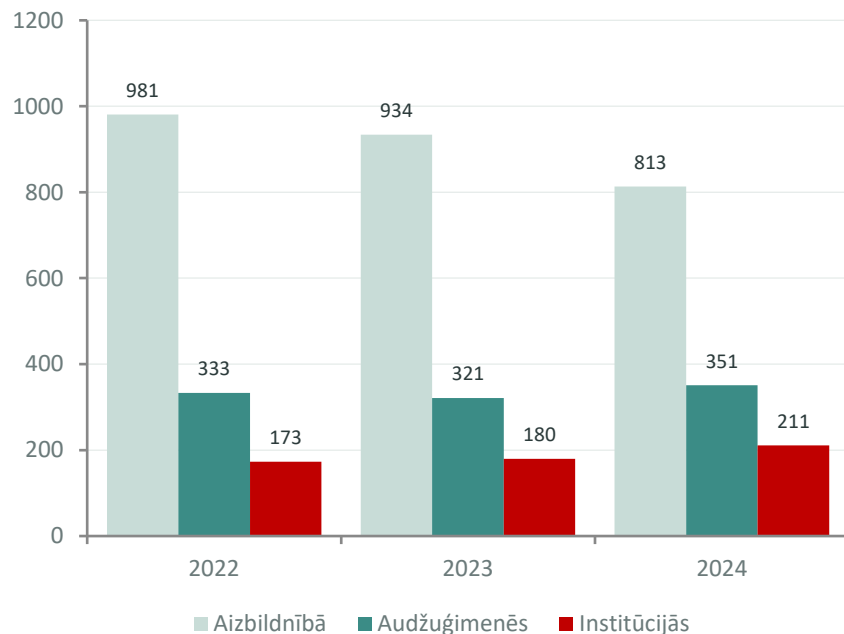
3 ×

vairāk gadījumu ļaunprātīgas tiesību izmantošanas vai aprūpes pienākumu nepildīšanas dēļ (13 → 39)

Bērna šķiršana visbiežāk saistīta ar tiešu apdraudējumu bērna drošībai, tādēļ nepieciešams stiprināt agrīnu risku atpazīšanu un preventīvu darbu ar ģimenēm.

Ārpusģimenes aprūpes struktūra un ģimeņu lielums

Aizbildnībā esošo bērnu skaits sarūk, savukārt audžuģimenēs un institūcijās ievietoto bērnu skaits pieaug

Bērnu skaits ģimenē, 2025

Lielākā daļa bērnu šķiršanas gadījumu notiek ģimenēs, kurās aug viens bērns – 96 gadījumi; ģimenēs ar diviem bērniem – 20 gadījumi. Trīs un vairāk bērnu ģimenes veido nelielu daļu no kopējā gadījumu skaita.

Bērnu skaits ģimenē pats par sevi nav noteicošais riska faktors – izšķiroša ir vecāku spēja nodrošināt bērnam drošu vidi un aprūpi.

Ārpusģimenes aprūpes slodze

- Aizbildnībā esošo bērnu skaits trīs gados samazinājies par 17 % (981 → 813).
- Institūcijās ievietoto bērnu skaits pieaudzis par 22 % (173 → 211).
- Audžuģimeņu trūkums īpaši izteikts pusaudžiem un bērniem ar smagu traumatisku pieredzi, uzvedības grūtībām vai atkarībām.

Aizgādības tiesības atņemtas

Sociālās rehabilitācijas periods **26 mēneši**

Māte (29 gadi) viena audzina četrus nepilngadīgus bērnus – 8, 7, 6 un 4 gadus vecus. Bērnu tēvs sociālās intervences laikā miris narkotisko vielu pārdozēšanas rezultātā. Kopdzīves laikā ģimenē bijusi emocionāla vardarbība, abu vecāku amfetamīna un alkohola lietošana. Pēc partnera nāves māte uzsākusi kopdzīvi ar citu vīrieti, kuram ir narkotiku atkarība. Ģimenē ilgstoši nav nodrošināta bērniem droša, stabila un attīstībai piemērota vide.

● Ģimenes dinamika

Nestabilas, destruktīvas attiecības; vardarbība; atkarības; bērnu vajadzību ignorēšana. Mātes funkcionēšana haotiska un nekonsekventa. Sociālā dienesta iesaiste īslaicīgi stabilizē situāciju, taču bez noturīgas klienta iesaistes ģimene atkārtoti nonāk krīzē.

● Riski mātei

Vielu lietošana; zemas vecāku prasmes; agresīva un noliedzīga uzvedība; sociālā dezadaptācija; bezdarbs; nestabili ienākumi; vardarbīgas partnerattiecības; sociālā izolācija; nestabila dzīvesvieta.

● Riski bērniem

Pamešana novārtā; uzraudzības trūkums; bērnam nelabvēlīga vide; pašaizsardzības nespēja; attīstības un uzvedības problēmas ilgtermiņā.

● Sadarbības pozitīvie aspekti

Sākotnēji piekrita ģimenes asistenta pakalpojumam. Epizodiski uzturēja kontaktu ar sociālo dienestu. Atsevišķos periodos apmeklēja bērnus krīzes centrā. Daļēji pieņēma piedāvātos pakalpojumus un atbalstu.

● Sadarbības negatīvie aspekti

Izvairīga sadarbība; agresīva komunikācija; atkarību noliegšana; neizmanto pakalpojumus; neregistrējas NVA; neuzlabo dzīves apstākļus; neizrāda noturīgu motivāciju bērnu atgriešanai ģimenē.

● Motivācija

Sadarbība balstīta uz ārēju motivāciju. Neizrāda iniciatīvu bērnu atgriešanai ģimenē – neuzlabo dzīves apstākļus, nemeklē darbu un neattīsta vecāku prasmes.

Piešķirtie pakalpojumi, kas netika izmantoti vai tika pārtraukti: ģimenes asistents (atteicās) · psihologs (pārtraukts) · RPBJC “Ģimenes atbalsta centrs” (pārtraukts) · BEA atbalsta grupas (atteicās) · APS pakalpojums · narkologa konsultācijas

42 sociālā darbinieka konsultācijas

29 apsekojumi dzīvesvietā

199 telefonkonsultācijas

4 starpinstitucionālās sanāksmes

3 kovizijas

45 cita saziņa un vēstules

Neskatoties uz intensīvu sociālā darba intervenci un plašu atbalsta pakalpojumu klāstu, kliente neatzina savas sociālās problēmas, neiesaistījās atkarību ārstēšanā un neveica būtiskus soļus dzīves situācijas uzlabošanai.

Aizgādības tiesības pārtrauktas

Sociālās rehabilitācijas periods **4 mēneši**

Māte (46 gadi) atkārtoti nonākusi sociālā dienesta redzeslokā saistībā ar nepietiekamu bērnu aprūpi un atkarību problēmām. Jau iepriekš, no 2021. līdz 2022. gadam, vecākiem bija pārtrauktas aizgādības tiesības par nepilngadīgu meitu. Intervences laikā konstatēti būtiski riski – antisanitāri dzīves apstākļi, alkohola lietošana, nolaidīga bērnu aprūpe un sociālās funkcionēšanas pasliktināšanās.

Ģimenes dinamika

Strauja sociālās funkcionēšanas pasliktināšanās un atkārtota bērnu apdraudējuma situāciju veidošanās. Māte sistemātiski izvairījās no palīdzības, bieži mainīja dzīvesvietu un pakāpeniski zaudēja spēju nodrošināt pat minimālu stabilitāti.

Riski mātei

Alkohola lietošana; sociālā dezadaptācija; nestabila dzīvesvieta; zemas bērnu aprūpes prasmes; nesadarbošanās ar institūcijām; bezdarbs un ienākumu trūkums; kriminālprocesa risks; sociālā izolācija; zema motivācija pārmaiņām.

Riski bērniem

Nepietiekama higiēna; antisanitāra vide; nepietiekams uzturs; alkohola lietošana bērnu klātbūtnē; emocionāla vardarbība; nestabila aprūpe.

Sadarbības pozitīvie aspekti

Vienu reizi apmeklēja narkologa un atkarību profilakses speciālista konsultācijas. Sākotnējā periodā bērna pamatvajadzības īslaicīgi bija nodrošinātas.

Sadarbības negatīvie aspekti

Nav sadarbības ar sociālo dienestu; nav sasniedzama dzīvesvieta. Sniedza nepatiesu informāciju, nepildīja rehabilitācijas plāna uzdevumus un neizmantoja piešķirtos pakalpojumus. Bieža dzīvesvietas maiņa; sistemātiska alkohola lietošana.

Motivācija

Zema; ārējā motivācija nav noturīga. Neatzina palīdzības nepieciešamību, izvairījās no sadarbības un neiesaistījās rehabilitācijas procesā.

Piešķirtie pakalpojumi, kas netika izmantoti vai tika pārtraukti: narkologa konsultācijas (netika izmantotas) · ģimenes asistents (atteicās) · APS konsultācijas izmantotas formāli

10 sociālā darbinieka konsultācijas

5 apsekojumi dzīvesvietā

22 telefonkonsultācijas

2 starpinstitucionālās sanāksmes

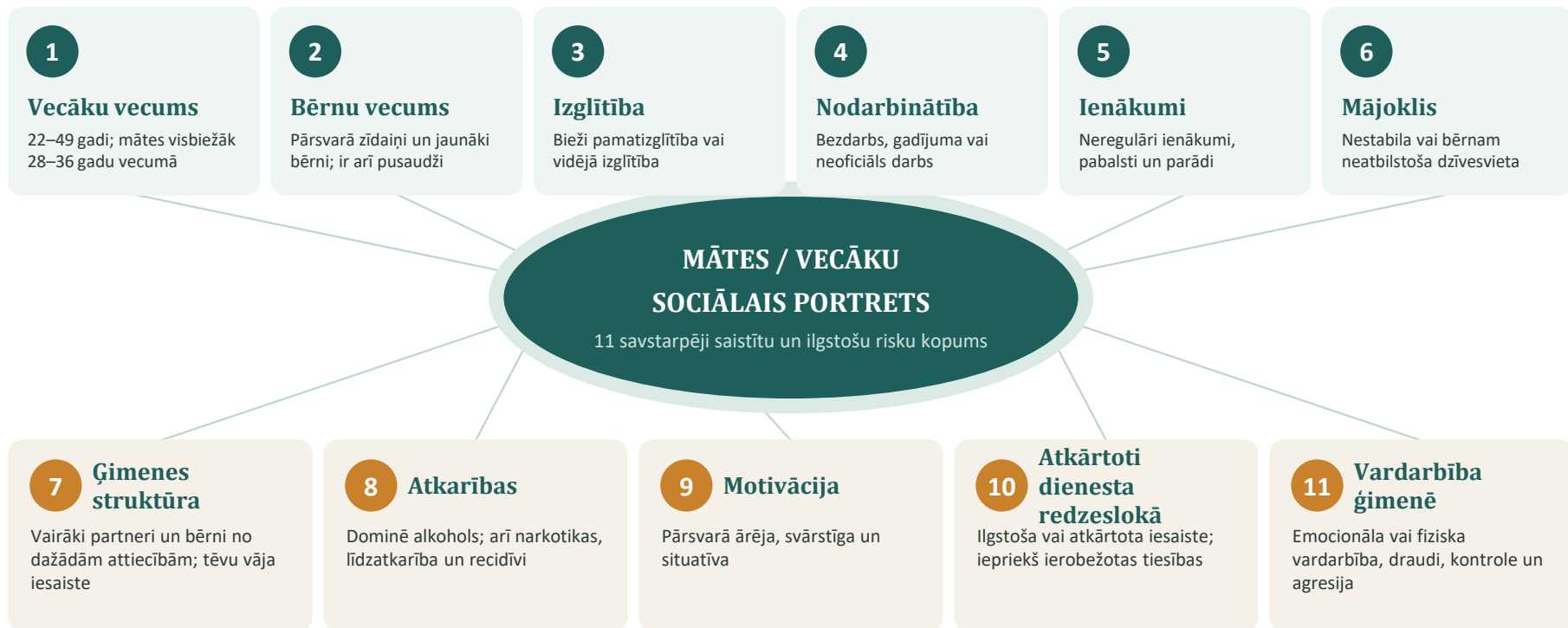
2 APS konsultācijas

9 cita saziņa un vēstules

Ģimenes situāciju raksturo izteikta sociālo risku pārmantojamība, atkarību problēmas, sociālā dezadaptācija un hroniski nepietiekama bērnu aprūpe. Galvenā problēma ir ne tikai atkarību lietošana un sadzīves degradācija, bet arī pilnīgs motivācijas un sadarbības trūkums apvienojumā ar nespēju reflektēt par bērnu vajadzībām.

Analizēto lietu mātes/vecāku sociālais portrets

15 sociālo gadījumu lietu analizē identificēti 11 savstarpēji saistīti sociālā portreta rādītāji

Bērna šķiršana no ģimenes nav viena notikuma sekas, bet vairāku hronisku vecāku dzīves un funkcionēšanas risku rezultāts.

Starppaaudžu sociālo risku pārmantojamība

Konstatēta visos datu avotos: sociālo gadījumu lietās, speciālistu intervijās un dzīvesstāstos

Ko rāda pētījuma dati

- Gandrīz visās analizētajās lietās vecāki paši bērībā piedzīvojuši pamešanu novārtā, ārpusģimenes aprūpi, vecāku atkarības, vardarbību vai emocionālu noraidījumu.
- Pieaugušo dzīvē šī pieredze izpaužas kā grūtības veidot drošas attiecības, regulēt emocijas, risināt konfliktus un konsekvēti pildīt vecāku pienākumus.
- Pašvaldības policija atsevišķās ģimenēs strādā jau ar trešo paaudzi.
- Nelabvēlīga bērnības pieredze automātiski nenosaka turpmāko dzīvi, tomēr bez savlaicīga un ilgstoša atbalsta bērnībā apgūtie modeļi atkarojas nākamajā paaudzē.
- **Dzīvesstāstu analīze rāda, ka pat viena uzticama pieaugušā klātbūtne bērna dzīvē var kļūt par būtisku aizsargfaktoru.**

«Viņi paši ir bijuši novārtā pamesti bērni.»

«Kolēģi, kuri strādā jau gandrīz no dienesta dibināšanas sākuma, strādāja ar māti, tagad ar meitu.»

«Viena māsa sasniedz pilngadību, un pēc tam policijas redzeslokā nonāk nākamais bērns ģimenē.»

«Mēs redzam paaudzes.»

Sistēmiska problēma: pusaudžu ģimenes krīzes un aizgādības tiesību institūts

Atsevišķos gadījumos attiecību krīzes tiek risinātas, izmantojot aizgādības tiesību pārtraukšanas mehānismu.

Ko rāda dati

- 10–15 gadus veci bērni 2025. gadā bija lielākā no ģimenes šķirto bērnu grupa (44 bērni).
- Pusaudži labi pārzina sistēmu; daļā gadījumu tās iespējas tiek izmantotas, lai izvairītos no vecāku noteiktajām robežām.
- Audžuģimeņu trūkums ir īpaši izteikts tieši pusaudžiem ar traumatisku pieredzi un uzvedības grūtībām.

KĀ VEIDOJAS SITUĀCIJA

Bāriņtiesas speciālistu skatījums

Intervijas ar Rīgas valstspilsētas pašvaldības bāriņtiesas aizgādības lietu nodaļu speciālistiem

Lēmuma pieņemšanas dilemma

- Praksē nepastāv viens “īstais brīdis”, kad automātiski jāpieņem lēmums par bērna šķiršanu.
- Pieredzējuši speciālisti ātri atpazīst atkārtojošos modeļus, taču profesionālā intuīcija juridiski jāpierāda ar faktiem.
- Dodot vecākiem laiku, mazi bērni reizēm gadiem dzīvo pagaidu statusā.

Ārpusģimenes aprūpes kapacitāte

- Audžuģimenes noveco un pagurst; jaunas ģimenes retāk uzņemas šos pienākumus.
- Pusaudžiem ar uzvedības traucējumiem, agresiju, atkarībām un traumatisku pieredzi stabilu vidi atrast ir īpaši grūti.
- Audžuģimenēm nepieciešams ilgstošs psiholoģisks un praktisks atbalsts, mentori.

«Mēs nevaram vienkārši raut bērnu no rokām ārā.»

«Mums reti kad ir motivēts pusaudzis bez problēmām.»

«Ja nav tās sadarbības no vecāku puses, tad tur neko neviens nevar izdarīt.»

«Sociālā dienesta pakalpojumi šobrīd praktiski nav pieejami. Asistents jāgaida pusgadu, arī psihologs.»

Pašvaldības policijas skatījums

Intervija ar Rīgas pašvaldības policijas Bērnu likumpārkāpumu profilakses nodaļas vadītāju

Sabiedrības attieksmes maiņa

Policijas redzeslokā nonāk arvien vairāk ģimeņu, tomēr tas ne vienmēr nozīmē, ka problēmu ir vairāk. Cilvēki kļuvuši vērīgāki un daudz biežāk ziņo par novēroto.

Tiesiskā rīcības robeža

Policija vērtē tūlītēju apdraudējumu dzīvībai un veselībai. Ja tāda nav, nav tiesiska pamata rīkoties, pat ja pastāv risks, ka situācija pasliktināsies.

Pusaudži kā atsevišķa grupa

Daļa pusaudžu ir krīzē un viņiem nepieciešama palīdzība; citos gadījumos tieši viņu uzvedība rada problēmas. Jaunieši labi pārzina sistēmu un apzināti pārbauda tās robežas.

Pēctecības trūkums

Īslaicīga intervence rada rezultātus tikai uz noteiktu laiku. Ja vide, kurā bērns ikdienā dzīvo, nemainās, atgriežas arī iepriekšējā uzvedība.

Sociālā dienesta skatījums un starpinstitucionālā sadarbība

Neviena institūcija atsevišķi neredz pilnu ģimenes situāciju

Izglītības iestāde

bērna uzvedība,
kavējumi, attīstība

Veselības aprūpe

veselības un attīstības
riski

Sociālais dienests

ģimenes ikdienas
funkcionēšana, procesa
koordinācija

Policija

akūtas krīzes, vardarbība,
tūlītējs apdraudējums

Bāriņtiesa

juridiskie un drošības
aspekti, lēmums

Kas darbojas

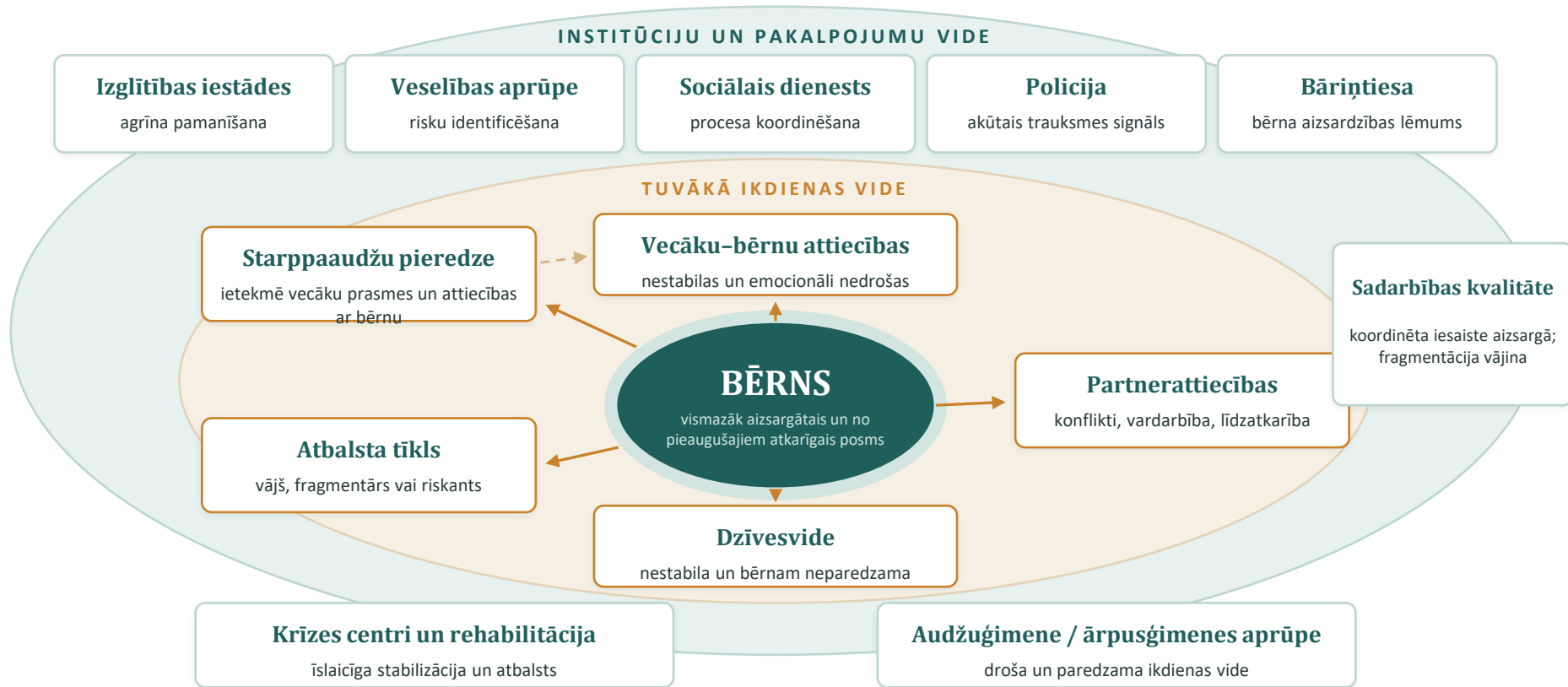
- Sadarbība ar pašvaldības policiju vērtēta īpaši augsti – laba augsta riska ģimeņu pārzināšana un ātra situācijas novērtēšana.
- Elektroniskā sociālā darba dokumentēšana (SOPA) ļauj redzēt ģimenes dinamiku, nevis vienu krīzes momentu.
- Ilggadēja speciālistu savstarpējā pazīšanās būtiski atvieglo komunikāciju.

Kas apgrūtina

- Sadarbība ar izglītības iestādēm un ārstniecības personām vērtēta pretrunīgi.
- Atsevišķos gadījumos institūcijas savas kompetences jautājumu risināšanu pārliek uz sociālo dienestu.
- Resursu trūkums, birokrātija un speciālistu pārslodze; pakalpojumu nepieejamība un garās rindas.
- **Sadarbības kvalitāti nosaka ne tikai informācijas apmaiņa, bet katras institūcijas gatavība uzņemties savu atbildības daļu.**

Bērna drošību nosaka visa klienta ekosistēma

Riski veidojas tuvākajā ikdienas vidē; institūcijas tos pamana, koordinē, ierobežo un palīdz stabilizēt situāciju

Bērna drošība palielinās, ja tuvākās vides riski tiek savlaicīgi pamanīti un institūcijas darbojas kā vienota atbalsta sistēma.

Bērna šķiršana no ģimenes kā ilgstoša kumulatīva procesa rezultāts

Riski uzkrājas trīs līmeņos un savstarpēji pastiprinās; neviens no tiem atsevišķi parasti nenoved līdz bērna šķiršanai

● Ģimenes līmenis

- Atkarības un atkārtoti recidīvi
- Vardarbība un ilgstoši konflikti partnerattiecībās
- Psihiskās veselības traucējumi un GRT
- Zema ikdienas funkcionēšanas kapacitāte
- Nepietiekamas vecāku prasmes un atbildības trūkums
- Sociālā izolācija un atbalsta personu trūkums
- Nabadzība, ilgstošs bezdarbs, nestabila dzīvesvieta

● Pakalpojumu līmenis

- Palīdzība tiek uzsākta novēloti
- Rindas pie speciālistiem – asistents un psihologs jāgaida līdz sešiem mēnešiem
- Nepietiekama pakalpojumu intensitāte un ilgums
- Fragmentāra pakalpojumu izmantošana
- Pārmaiņas nenoturas pēc ārējās kontroles mazināšanās

● Sistēmas līmenis

- Nevienmērīga informācijas apmaiņa starp institūcijām
- Atšķirīga institūciju iesaiste; kompetences jautājumu pārlīkšana uz sociālo dienestu
- Pusaudžu krīzēm trūkst atsevišķa juridiska risinājuma
- Ārpusģimenes aprūpes kapacitātes spiediens
- Pēctecības trūkums pēc intervences beigām

**Izšķirošais risks ir nevis atsevišķas problēmas esamība, bet vecāka nespēja noturīgi funkcionēt ikdienā.
Nabadzība pati par sevi nav bērna šķiršanas pamats, tomēr tā pastiprina pārējos riskus.**

Aizgādības tiesību pārtraukšanas skaita dinamiku veido pieci mehānismi

1

Risku uzkrāšanās

Smagi ģimenes riski – atkarības, vardarbība, psihiskās veselības grūtības – uzkrājas un savstarpēji pastiprinās.

2

Palīdzības novēlošanās

Palīdzības saņemšanas ātrums neatbilst riska attīstības ātrumam: rindas, novēlota iesaiste, nepietiekama intensitāte.

3

Lielāka sistēmas redzamība

Sabiedrība, skolas, ārstniecības iestādes, policija un paši bērni biežāk pamana apdraudējumu un par to ziņo.

4

Pusaudžu krīzes

Ģimenes attiecību krīzēm trūkst atsevišķa juridiska un finansēšanas risinājuma ārpus aizgādības tiesību pārtraukšanas.

5

Recidīvi

Īslaicīga stabilizācija bez pēctecīga atbalsta rada atkārtotas krīzes un atkārtotus lēmumus par vienu un to pašu ģimeni.

Rādītāju izmaiņas nav skaidrojamas tikai ar augsta riska ģimeņu skaita pieaugumu vai samazinājumu.

Aizgādības tiesību pārtraukšana nav tikai juridisks lēmums par vecāku tiesībām. Tā ir redzamākā robežšķirtne ilgstošā procesā, kurā sastopas vecāku dzīves pieredze un faktiskās spējas, bērna vajadzības, sociālo pakalpojumu iespējas un institūciju atbildība.

Bērna šķiršana no ģimenes aizsargā viņu konkrētajā brīdī, taču patiesi efektīva bērnu aizsardzības sistēma ir tāda, kas risku pamana agrāk, palīdzību sniedz savlaicīgi un pietiekami intensīvi, bet brīdī, kad pārmaiņas nav iespējamās, spēj pieņemt bērna interesēm atbilstošu lēmumu bez nepamatotas vilcināšanās.